

T jak Texas, T jak Thelma, T jak jak Tillandsia usneoides

Jan Sobotka

Když jsme opustili Prahu

Stát osamělé hvězdy, koneckonců i na americké poměry zjevně mimořádně romantický, představuje v našich krajích archetyp, který není třeba dlouze vysvětlovat: *Žluté růže z Texasu* nebo *Ruty šuty, Arizona, Texas* anebo *T jak Texas* jsou písničky, které známe přinejmenším tak dobře, ne-li lépe, než *Žádnej neví, co jsou Domažlice, Protivínský zámek mezi horama* nebo *Běžlíška k Táboru*. Mapa Texasu vypadá jako TOP TEN té nejstarší české country: Abilene, El Paso, Houston a další asociace z průkopnických nahrávek jako Laredo, Texarkana či Colorado. Koneckonců, všichni jsme někdy nosili texasky, nenosíme-li je dosud.

V těsném sousedství bývalé sovětské letecké základny v Hradčanech u Mimoně překvapí pocestného podnik jménem Lone Star State, lokalitu zvanou V Texasu najdeme jižně od Třeboně, na Vysočině se setkáváme s Nezávislým trampským sdružením Texas Rangers a pod Krkonošemi v obci Horní Kalná vznikl před časem podnik nazvaný Nový Texas. Cizince je zde upozorněn na stálou slevu 10 % na konzumaci pro všechny kovboje – pro ty, kteří budou mít kostým kovboje (nejméně rifle, riflovou košili a klobouk kovbojského tvaru) po celou dobu konzumace na sobě. *Vyhrazujeme si právo rozhodnout, zda je kostým dostatečně kovbojský (nestačí jen nějaký látkový klobouček či rifle a triko).*¹⁾ Samozřejmě se zde provozuje patřičně texaská muzika.

Zatímco v Horní Kalné pálí čarodějnice „po texasku“, pod selsky barokním prosceniem amfiteátru u La Grange nad klikaticí se řekou Colorado provozují v plném odpoledním slunci českou mikulášskou nadílkou a další obyčeje, z nichž některé jsme v Čechách již dávno pozapomněli. Úeníkující festivalu „Muziky, muziky“ jsou oděni v kroje všeho druhu, od poetivé moravské práce přes ukázkový svéráz až po mažoretkoidní stříhy z texaské vlajky; občas má někdo vyšity obrys státu osamělé hvězdy. Zvukovou techniku obstarává sympathetic indiánka a hybatellem programu je dáma, která strávila život na vlnách Pacifiku, nyní se věnuje esoterním vědám, hraje na ukulele a jádluje; žádné české předky prý ale nemá.

V nedalekých Nechanicích hází na opravdovém ranči opravdový kovboj opravdovým lasem, cesta ke kostelu v bývalé obci Dubina vede přes povážlivý

1) „Western-country areál Nový Texas.“ [online] [cit. 5.6.2008]. Dostupné z: <<http://www.western-country.cz/novytexas.htm>>.

dřevěný most jako z časů soudce Beana, od hostýnského kostela je rozhled do kraje zřetelně ploššího než Hostýnské vrchy a zdejší Praha si spíše než na nápor turistů může stěžovat na odliv místních. Pozůstatky obcí twořené mnohdy jen kostelem a hřbitovem připomínají vesnice v našem pohraničí, ovšem jsou bez výjimky dokonale udržované. Na křížovatce okresek stojí zavřená stará tančírna, jako doklad kdysi čilého hudebního ruchu.

*Když jsme opustili Prahu, slunce svítilo :/
a my jsme popíjeli a dobrě jsme se měli, :/
když jsme opustili Prahu, slunce svítilo.*

*Když jsme opustili pivovar, sklenka byla prázdná :/
a jídla bylo dosti a pivo do sytosti, :/
když jsme opustili pivovar, sklenka byla prázdná.*

*Když jsem opustili Shiner, bečka byla prázdná :/
a my jsme popíjeli a dobrě jsme se měli, :/
když jsem opustili Shiner, bečka byla prázdná.*

*When we came to good ole Shiner, the sun was shining bright, :/
there's plenty beer to drink and plenty food to eat, :/
when we came to good ole Shiner the sun was shining bright.*

*When we came to good ole Texas, the sun was shining bright, :/
there's plenty beer to drink and plenty food to eat, :/
when we came to good ole Texas the sun was shining bright.*

Mezi českými víkendovými Texasany zpívajícími za Prahou o Coloradu a texaskými Czechs zpívajícími u Colorada²⁾ o Praze se rozevírá celé hudební spektrum: Texasští Češi zpívající české lidovky, čeští Češi zpívající americkou country, to vše navíc – jak ukazuje řetězec Praha – pivovar – Shiner – Texas – tu v češtině, tu v angličtině, s mnohými dalšími odstíny a mezičlánky. Jen tady můžete slyšet *Letěla husička* a *Waltz across Texas with you* bezprostředně za sebou, společným jmenovatelem je dikce společenské zpěvnosti 19. století, aktualizovaná průvodem energické honky tonk baskytary. Přitom je mezi oběma póly více míjení než setkání: Kromě základního lidovkového repertoáru texaských Čechů je zde snad už jen generační shoda western swingu se swingující částí trampske písniček. Situaci nejlépe ztělesňuje

2) Pro přesnost – jde patrně o jiný tok, než který měli na mysli autoři českých písniček.

austinský bohemista nostalgicky vzpomínající na studijní léta v Praze – zejména pak na kapelu Greenhorns.

Kdyby byl předek nějakého toho Josefa Nováka spojil českou moudrost *Kdo uteče, vyhraje s texaským heslem I wasn't born in Texas, but I got here as fast as I could!*, oblékal by dnes Joe Novak v pátek večer moravský kroj na zítřejší *Praskou pout*, těšil se na koláče a prozpěvoval si *Když jsme opustili Prahu* – místo toho Josef Novák, známý v osadě pod přezdívkou Hjústn, „*Resslovkou kráčí dolů na smíchovský nádraží*“ a mumlá si, že *všichni už jsou v Mexiku...*

Roztomilou absurditu této kulturní inverze narušuje snad jen skutečnost, že někteří potomci vystěhovalců občas navštěvují starou vlast a někteří trampové provozují jakýsi *diaspora tourism* naruby a létají na vandr do Texasu. Otázkou je, zda nakonec někteří neskončí jako třebíčský betlemař Čeloud, který se jedinkrát v životě vypravil do Betléma, tam postavil svoji papírovou svatou rodinu na místo jeslí v betlémské stáji, aby se pak vrátil domů a maloval dál své horácko-alpské betlémy.³⁾

Útěky a návraty

Zatímco aktivity texaských Čechů vycházejí z nezpochybnitelných kořenů, které vám také mohou doložit třeba pečlivě uchovanou truhlou či heligonkou ze staré vlasti, situace tuzemských Texasanů tak jednoznačná není. Srovnejme vyznění písničky *Texas* z repertoáru kapely Patrola s valčíkem *Chaloupky pod horami*:

*Vzpomínám na Texas,
jak jsem tam žil sám,
v údolí pod Sněžnou horou
u řeky sedával.*

A Daleckého valčík:

*Hřálo slunce, hřálo krásně, hřálo na horách
a v tom čase chaloupka má stála jako v snách,
tam jsem prožil svoje mládí, celý život svůj,
tam jsem jako chlapec zpíval Kde domov můj.*

Obě písň hovoří stejně nostalgickým jazykem, ale zatímco v prvním případě je evidentní snaha zakotvit v imaginárním světě, je otázkou, oč reálnější je podklad druhé písni – zda její autor skutečně trávil mládí zpěvem dnešní státní hymny na prosluněném zápraží podhorské chaloupky... Teoreticky možné to samozřejmě je,

3) Melniková Papoušková, Naděžda: *Putování za lidovým uměním*. Praha 1941, s. 194.

nicméně dost možná jde pouze spojení dvou notoricky známých elementů, tedy *archetypální podoby roubené stavby*⁴⁾ a tzv. národní písňě.

Jaksi samozřejmě to vnímáme jako protiklad, ale jaký je mezi tímto útěkářstvím a navrátileckým rozdíl? Čím se vlastně liší postava opentleného pražského „strakonického dudáka“ od Kelta slavícího na rožmberském panství svátek Beltine, od rastafariána s dredy kolem švejkovského obličeje či reenactera v granátnické uniformě táhnoucího vždy první prosincový víkend ke Slavkovu? A ještě o krok dále: Čím se to vše liší od romského nešťastníka vyhastrošeného v nějakém tom hiphopovém kroji či zbohatlické Rusky oděné podle svých představ o poslední módě, demonstrujících svoji sounáležitost s dneškem se stejnou zápatilostí, s jakou se baráčníci hlásí ke staročeské chalupě, reenacteri k Napoleonovi a trampové ke svému víkendovému „rodnému“ údolí?

V takto ensorovský vyhližejícím průvodu je volba žánru, at' už distancujícího se od určitých kořenů, či naopak se k nějakým hlásícího, vždy tak či onak věcí vědomého rozhodnutí. To samozřejmě více než kde jinde platí právě v hudební oblasti. I venkovští muzikanti, závidění hodně zakořenění, dnes zlehka přeřazují mezi folklorem, lidovkovou dechovkou, víceméně mezižánrovou hudebou k tanci – nemluv o tom, co nadto sami poslouchají.

Co nám naopak bylo jednou provždy dáno, nemůžeme asi nazývat kořeny, ale spíše jakousi klíčovou zkušenosí – všichni jsme asi tak či onak zažili situaci podobnou té, v níž se Keith Richards dá do řeči s Mickem Jaggerem na základě hrsti desek amerických bluesmanů, kterou u něj zahlédl.⁵⁾ A z takovýchto malých třesků se pak rodí jazzmani, rockeri, folkaři, bluesmani, metalisti, rappeři, občas i nějaký ten souborový šohaj.

Špalíček písniček máme doma po babičce asi málokdo (a kdo má, jistě si z něj po večerech nezpívá), ale nějaké to elpíčko, které jsme probrousili skrznaskrz, máme někde asi všichni. Přírodověda rozeznává nejen kořen hlavní či větvící se kořeny postranní, ale též složitější případy, například kořeny přídatné, a dokonce i rostliny bezkořenné. Nejspíš se dnes podobáme rostlině zvané *Tillandsia usneoides*, známé jako Louisianský mech, schopné vegetovat i na telegrafních drátech; ostatně tato rostlina se prý výborně hodí jako vycpávka čalouněného nábytku – není asi výstížnější charakteristiky našeho hudebního pokolení.

4) Woitsch, Jiří: Ta naše chaloupka česká? Proměny mytu lidové architektury. *Dějiny a současnost* 2008, č. 6, s. 30–33.

5) Richards, Keith: *In his own words*. London 1994, s. 11.

Předhoněj i Ferrari

Ale jak hluboko by vlastně měly naše kořeny sahat? Máme chytat holuby na střeše keltského dávnověku, nebo radši vrabce rakousko-uherských časů, jejichž pozůstatky má alespoň naše generace ještě jakžtakž v hrsti? O zeměpisném rozptylu nemluvě – jdeme zpět o pár generací a nebude nám autoatlas České republiky stačit. A přede vším už samotná možnost takového výběru v čase a prostoru nutně působí podezřele.

Snad ale máme poněkud přehnané iluze: vyhlášená zpěvačka Marie Procházková (1886–1986) ze Strážnice označovala za „starodávní“ vše, co pochytila od rodiče, a to včetně kramářských písniček.⁶⁾ To jsou kořeny sice uspokojivě konkrétní, leč povážlivě mělké. Přesněji řečeno o nic hlubší, než když naše děti poslouchají ta naše probroušená elpíčka. A nesahají dnes rodinné tradice trampů či rockerů mnohdy už stejně hluboko jako ony „starodávní“ kramářské písni Marie Procházkové?

Reálné kořeny tradiční hudby, na něž by bylo možno bezprostředně navázat, tedy nějaké ty housle po prapradědovi či zpěvy po praprabábě, jsou v našich rodinách zhruba tak obvyklé jako provozuschopný autoveterán. Asi proto máme v Čechách od dětství k dispozici alespoň základní Erbenem zapsaný a Alšem vykreslený, Němcovou dále popsaný a Kašparem ilustrovaný muster, zpřesněný Raisem, Holečkem, Baarem či Klostermannem a nakonec ještě literárně výtvarně poctivě zkorigovaný Josefem Ladou (autorovi těchto rádek kdysi podobně posloužily ilustrace Milady Marešové v již asi pozapomenutém Starém českém kalendáři⁷⁾).

Já mám koně, vraný koně, to jsou koně mý.
Když já jím dám okurku, předhoněj i motorku,
když já jím dám bobule, předhoněj i formule,
když já jím dám brambory, předhoněj i Ferrari.

Je překvapivé, že děti je samy od sebe stále dokáží oživovat zcela samozřejmě. To vám přijde domů samo, s kartičkami hokejistů a sdělením o výskytu vší, a přitom zrovna o vraných koních nebyla v rodinném kruhu nikdy řeč, o zpěvu nemluvě. Životaschopnost těchto v podstatě obrozenecích, částečně v rodinách, částečně školou předávaných kořenů nečekaně potvrdily nedávné agresivní útoky.⁸⁾ Stojí-li ještě někomu za ránu, asi přece jen nejsou tak docela od věci. Navíc směr, z něhož jsou podobné ataky vedeny, je pro věc jen doporučující.

Z pocitu, že bychom se měli dobrat čehosi hlubšího, prolistujeme Pernicovu sbírku z Horácka či národopisné sběry z Kladenska, ale nakonec nenarazíme na nic povědomého, byť naše nejbližší kořeny vedou třeba právě těmito směry. Narazíme na

6) Pajer, Jiří: *Marie Procházková (1886–1986), zpěvačka ze Strážnice*. Hodonín 1986, s. 48.

7) Plicka, Karel – Wolf, František: *Starý český kalendář*. Praha 1959.

lidové vánoční loutkové hry, jaké se hrávaly před sto lety ve vedlejší ulici, přečteme si paměti písničkáře Haise, který bydlel hned za řekou, nebo jako chalupářský plevel zapustíme někde prázdninové, v našich možnostech možná nejvitálnější, kořinky – písničky toho mlčenlivého kraje se nám náhodou dostanou do ruky teprve po letech, znějí občas docela erbenovsky, ale ouha, jejich slova si musíme přeložit z němčiny, jazyka, který naše babičky používaly, bylo-li třeba, abychom nerozuměli.⁹⁾

Věřte – nebude se vám chtít nazpátek

Dohromady to nedává nikterak ucelený obraz, a nezbývá tedy, než se vrátit někam zpět, na onu alšovskou náves, do *imagined village* Georginy Boyes,¹⁰⁾ na *Virtuální venkov – poslední místo idylického života*, jak nazval své loňské červnové téma časopis Dějiny a současnost,¹¹⁾ do chaloupky pod horama, do Strakonic Švandy dudáka, Ladových Hrusic, do folkařského světa, v němž se mluví dialektem, který není ani jižanský ani západní, ale neurčitě regionální a proletářský,¹²⁾ z Chicaga dolů na sladký slunný Jih, do Etiopie rastafariánů, Afriky Afro-Američanů, na Vysočinu Roberta Burnse. Více či méně tedy do *kultury blížící se ideální „lidové společnosti“, soběstačné, neindustriální, geograficky izolovaného kolektivu známých a příbuzných, kooperativně produkujících pouze to, co sbotřebují, a konzumujících pouze to, co vyprodukují, komunikujících výhradně orálně/aurálními kanály.*¹³⁾

Verbíři pražských Texas Rangers Corral WI to říkají takhle: *Odpoutejte se od civilizace, techniku zanechte za branami města a přeneste se do let 19. století. Do století, kde poštu vozil Pony Express, svítilo se lampami a kde saloon byl centrem všeho dění. Věřte – nebude se vám chtít nazpátek.*¹⁴⁾ Popis Smithvillu, obce stvořené nahrávkami smithovské antologie, z pera Greil Marcuse je barvitější, počítá i s temnějšími stránkami lidské existence, ale i v této „neviditelné republice“ jde o jakousi retrospektivní utopii stvořenou písničkami, kde je to vždycky tak trochu sázka: *Na jedné straně můžete vsadit možnost skutečného exilu, na druhé pak možnost imaginárního návratu domů.*¹⁵⁾

8) Stropnický, Matěj: České národní omalovánky. *Literární noviny* 2008, č. 6, s. 13; Bělohradský, Václav: Knihy dokážou otřast světem. Rozhovor Dora Kaprálová. *MF Dnes*, 11. srpna 2007, sešit D, s. 5–6.

9) Spurný, Tomáš: *Sammlung von Adolf König: Notenaufzeichnungen und Dokumente eines Reichenberger Volksliedsammlers aus den Jahren 1904–1934*. Passau 2000.

10) Boyes, Georgina: *Imagined Village. Culture, Ideology and the English Folk Revival*. Manchester 1994.

11) Téma: Virtuální venkov. Poslední místo idylického života? *Dějiny a současnost* 2008, č. 6, s. 28–43.

12) Cantwell, Robert: *When We Were Good. The Folk Revival*. Cambridge – London 1996, s 329.

13) Minton, John: Houston Creoles and Zydeco. The emergency of an African American Urban Popular Style. In: Evans, David (ed.): *Ramblin' on my mind*. Champaign 2008, s. 375.

14) „Texas Rangers Corral WI.“ [online] [cit. 5.6.2008]. Dostupné z: <<http://www.texasrangers.cz>>.

15) Marcus, Greil: *Invisible republic*. New York 1997, s. 125–126.

Představa kořene jako čehosi pevného, zakotveného v bezpečných hlubinách, z nichž vyrůstá věkopamátný kmen s plody obtěžkanou košatou korunou, do reality dneška zjevně nepatří – při pohledu na naší hudební současnost se vybaví spíše kůrovec, plíseň, v nejlepším případě náletový porost. Ale právě proto nějaké kořeny potřebujeme, ať už jakékoliv. Pokud nás jejich hledání vede do minulosti, je to samozřejmě – kam také jinam? Je na každém, jak dalece se této minulosti přiblíží, aby získal její obraz co nejpřesnější. Že jsou zde ještě citelné rezervy, je jisté – jeden z nejpozoruhodnějších instrumentalistů „Folkových prázdnin“ mne před časem přesvědčoval, že v jeho rodném kraji lidové písničky prostě neexistovaly, aniž tušil, že právě tam pořídili v letech 1893–1907 Karel Kořízek a Božena Čapková, matka bratří Čapků, rozsáhlou písňovou sbírku.¹⁶⁾ Stačí opravdu jen sáhnout do předindustriální, či konkrétněji do předgramofonové a předrozhlasové éry. Počínaje roztocckým ateliérem Zdenky Braunerové, přes bezběhou diskografii Boba Dylana až po říznou houstonskou kapelu Texavia akordeonisty Marka Halaty vidíme, že na tento, byť ne vždy zcela přesný obraz minulosti bude při tvorbě vždycky větší spoleh než na imaginární současnost, která jest nám předkládána k uvěření.

Je jistě neomluvitelnou chybou, že jsou nám – čistě technicky – daleko dostupnější záznamy z texaských káznic než nahrávky z jihočeských Blat, ale koneckonců poslechneme-li si nějaký popěvek nebo tanční melodii z Katalánska, staré Vídni nebo Texasu, není ani tolik důležité odkud, ale spíše z jaké časové vrstvy pochází. Jako příklad si poslechněme třeba Lillii a Thelmu (jejíž jméno budiž závěrečnou ozvěnou písničky *T jak Texas*) Knoxovy¹⁷⁾ z jedné z nejzapadlejších lokalit Jihu, Murrells Inlet v Jižní Karolině – zpívají určitě velmi podobně jako naše orálně/aurální pratetičky. Ajde jen o to, navázat tam, kde skončily.

16) Čapková, Božena – Kořízek, Karel: *Lidové písničky z Úpicka*. Ed. V. Thořová. Praha 2002.

17) Lillie a Thelma Knox: *Daniel in a lion's den*. CD South Carolina – Got the Keys to the Kingdom (Deep River of Song). Rounder Records 2002.